

УДК 347.963(477)(091)

В. І. Мичка

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

**СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ ЯК ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА
ІСТОРИКО-ПРАВОВОГО АНАЛІЗУ ЇЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ**

Постановка проблеми. Юридична наука та практика в процесі свого розвитку завжди відштовхується від набутої спадщини, переосмислення якої є запорукою правового прогресу. Це в повній мірі стосується й характеру та змісту кримінального процесу, який протягом ХІХ – початку ХХІ сторіччя зазнав докорінних змін. Тим не менш, його фундаментом завжди виступають певні принципи, які визначають зміст, характер кримінально-процесуальної діяльності, статус учасників кримінально-процесуальних правовідносин. Серед них важливе місце займають принципи діяльності прокуратури як органу, який є неодмінним учасником вказаних відносин.

Розуміння суті та значення принципів діяльності прокуратури в цьому контексті має спиратися й на набутий досвід. Таким чином, аналіз принципів діяльності прокуратури як з точки зору сучасного праворозуміння, так і в порівняльно-правовому та історико-правовому вимірі є запорукою її успішного розвитку та функціонування в майбутньому, в основу якого покладено науковий підхід та гуманістичну спрямованість.

Стан наукової розробки проблеми. У вітчизняній юридичній науці принципам діяльності правоохоронних органів завжди приділяється значна увага, адже в Україні відбувається докорінна модернізація правоохоронної компоненти держави на тлі європейської правової традиції, в основу якої покладено повагу до права й людини. В цьому зв'язку цілком закономірним є не аби який науковий інтерес й до принципів діяльності прокуратури.

Їхній всеракурсний аналіз в т.ч. поданий у працях Лапкіна А. В. (принципи участі прокурора у кримінальному провадженні), Європіна Л. (засади прокурорської діяльності: загальна характеристика), Шабліна Є. І. (розвиток принципу незалежності прокуратури у національному законодавстві в контексті незалежності Генерального прокурора України). Також необхідно зазначити, що вагомою складовою принципів діяльності прокуратури є принципи кримінального провадження, котрі на монографічному рівні досліджували Кучинська О. П., Фулей Т. І., Бараннік Р. В. Тимошенко М. О.

Однак комплексного дослідження принципів діяльності прокуратури як важливої передумови неупередженого історико-правового аналізу

функціонування цієї правоохоронної інституції в вітчизняній юридичній науці не проводилося, що своєю чергою, обумовлює постановку вказаного питання.

Мета статті – аналіз принципів діяльності прокуратури як важливої передумови неупередженого історико-правового аналізу функціонування цієї правоохоронної інституції.

Виклад основного матеріалу. Принципи діяльності прокуратури, які в т.ч. базуються на принципах кримінального процесу, детермінують її функції та владання, котрі безпосередньо екстраполюються в її правовому статусі.

Для того, щоб всебічно зрозуміти роль та місце прокуратури у досудовому слідстві, в т.ч. історичному ракурсі, необхідно усвідомити сучасні принципи її діяльності, котрі відштовхуються від базових принципів права, принципів, покладених в основу державного управління, у також характеру й специфіки правоохоронної практики.

Враховуючи те, що ключовою властивістю права є його поступовий й неодмінний розвиток, всебічне розуміння явищ державно-правової дійсності має пропускатися крізь призму юридичної спадщини, задля того, щоб зміст та сутність понятійно-категоріального апарату минулого в повній мірі був коректно інтерпретований та сприяв відображенню сутності явищ сучасної юридичної дійсності.

Отже, задля всебічного наукового розуміння сутності та змісту поняття «функції прокуратури» необхідно охарактеризувати важливі науково-теоретичні концепти, первинними серед яких є правові принципи, принципи діяльності прокуратури, принципи правової держави, принципи організації управління, в т.ч. у компаративістсько-правовому розрізі.

Для належного розгляду і визначення особливостей принципів прокуратури, в першу чергу, слід з'ясувати, що ж розуміється під цією юридичною категорією у теорії права. Так, Варич О. Г. стверджує, що єдність і системність права як категорії та засобу управління суспільством забезпечують ідеї та положення, які прийнято називати принципами права. Оскільки основною формою реалізації функцій прокуратури є права, то визначення особливої природи цих функцій, на нашу думку, пов'язується з характеристикою принципів їх реалізації [1, с. 111].

В юридичній літературі – і сучасній вітчизняній, і тій, що дісталася нам у спадок, – існує багато різних дефініцій принципів права. В одних акцентується увага на тому, що принципи – це категорія об'єктивна, в інших принципи права тлумачаться як основні ідеї і навіть як поняття, що визначають сутність історичного типу права [1, с. 111].

Балаклицький І. І. стверджує, що принципи пронизують і все правове життя суспільства, правову систему країни. Вони характеризують не тільки сутність, а й зміст права, відображають не тільки його внутрішню будову, статику, але і весь процес функціонування, його динаміку. Принципи права впливають на весь процес підготовки нормативних актів, їх видання, встановлення гарантій дотримання правових вимог. Вони виступають як своєрідна «несуча» конструкція, на основі якої будуються і реалізуються не тільки норми, інститути або галузі, а і вся його система. Принципи є основним орієнтиром усієї правотворчої, правозастосовної і правоохоронної діяльності державних органів. Від ступеня їх дотримання безпосередньо залежить рівень злагодженості, стабільності й ефективності правової системи [2, с. 71-72]. Продовжуючи це твердження, Бахновська І. П. додає: «принципи права виступають безпосередніми регуляторами суспільних відносин» [3, с. 15].

Сутність і соціальне призначення права розкриваються і конкретизуються в його принципах і функціях. Тобто право будується і функціонує на основі певних принципів, які виражають його сутність та соціальне призначення. Саме принципи права виражають те основне в праві, що повинно бути орієнтоване, спрямоване на його розвиток. Порівняно з правовими нормами, відповідними тій або іншій добі, певному історичному періоду, принципи права відрізняються більшою сталістю, залишаються незмінними протягом тривалого часу», тобто належать до так званих статичних елементів правової системи [2, с. 71].

Досліджуючи означене питання Балаклицький І. І. доходить висновку, що правові принципи є синтезуючими засадами, об'єднуючими зв'язками, ідеологічною основою виникнення, становлення і функціонування багатьох правових явищ. Вони визначають нормотворчу і правозастосовчу діяльність, координують функціонування механізму правового регулювання, є критеріями оцінки правової природи рішень органів держави і дій громадян, формують правове мислення і правову культуру, зцементовують систему права. Принципи права виникають за наявності відповідних об'єктивних умов, мають історичний характер чи відображають результати раціонального, наукового осмислення закономірностей розвитку об'єктивної дійсності [2, с. 72].

Слід підкреслити, що в новітній юридичній літературі принципи права визначаються по-різ-

ному. Так, Рабінович П. М., під принципами права розуміє «керівні засади (ідеї), які визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин». На думку Лівшиця Р.З., принципи права – це насамперед ідеї, а також норми та відносини. Колодій А. М. визначає принципи права «як основні ідеї, засади, що відображають сутність права й походять з ідей справедливості та свободи, відрізняються універсальністю і загальною значимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови та зміцнення певного суспільного ладу». Хропанюк В.М. вважає, що «принципи права – це основні вихідні положення, що юридично закріплюють об'єктивні закономірності суспільного життя». Під принципами права Бабаєв В.К. розуміє «основоположні ідеї, що виражають єство права і впливають з генеральних ідей справедливості і свободи». Дроб'язко С.Г. визначає принципи права як «вихідні, незаперечні положення, найбільш характерно виражаючи його єство, безпосередньо зумовлюючи його зміст, юридично скріплюючи реальні засади регульованих сфер суспільних відносин». На думку Байтіна М.Й., принципи права – «це вихідні, визначальні ідеї, положення, установки, які є етичною і організаційною основою виникнення, розвитку і функціонування права». Марченко М. М. підкреслює, що «принципи права є основними ідеями, вихідні положення або провідні засади процесу його формування, розвитку і функціонування». Під принципами права звичайно мають на увазі лише ті основоположні ідеї, які одержали офіційне закріплення в нормах законодавства [2, с. 72].

Бережа Н. В. наголошує, що принципи права – це керівні ідеї, які характеризують зміст права, його сутність і призначення в суспільстві, зазначається в науковій літературі. Або, іншими словами, – «...це явища, що не тільки пов'язують право з політикою, економікою, духовним життям суспільства, а й забезпечують єдність різних, власне, правових процесів, форм, теорій, ідей і концепцій, понятійно-категоріальних рядів». Саме тому принципи права виступають як своєрідна конструкція, на якій базуються й реалізуються не тільки окремі норми права, інститути й галузі права, але й вся система права. Принципи права сприяють зміцненню внутрішньої єдності і взаємодії різних галузей та інститутів права, норм права і правових відносин.

Вважається, що принципи є підставою права, виступають орієнтирами у формуванні права. Як зазначає Копейчиков В.В.: «Призначення правових принципів полягає в тому, що вони: 1) здійснюють універсальне і узагальнене закріплення основ суспільного ладу; 2) забезпечують однамітне формулювання норм права та їх вплив на суспільні відносини у формі правового регулювання та інших видів правового впливу». У розви-

нутих правових системах принципи найчастіше відіграють роль перехідної ланки від суспільних відносин до системи права і правового регулювання. Отже, принципи права притаманні будь-якій правовій системі. Значення принципів у праві зумовлюється тим, що вони: мають властивість вищої імперативності, для них характерні стійкість і стабільність; спрямовують розвиток і функціонування всієї правової системи; зумовлюють напрями правотворчої, правозастосовної та іншої діяльності; виступають найважливішим критерієм законності дій громадян, посадових осіб; сприяють подоланню прогалин у праві; впливають на рівень правосвідомості в суспільстві [4, с. 72].

Як зазначає Грохольський В. Л., у теорії права визначено, що принципи права – це загальні засади, вихідні положення, які проходять (повинні проходити) через всю структуру права (правосвідомість норми, правовідносини, а також правозастосовну практику [5, с. 121].

Таким чином, встановивши, що принципами права є загальні засади і ідеї діяльності, визначивши їх зміст слід перейти до розгляду принципів процесуального права. Джафарова М. В. вказує: у системі процесуального права принципи займають основоположне місце, завжди виступають первинними нормами, що не виводяться один із одного, проте охоплюють всі інші норми, у яких зміст цих принципів конкретизуються і які цим принципам підпорядковані. Принципи права є усталеними підвалинами, керівними джерелами, які виступають у якості категорії правосвідомості [6, с. 31].

Погребняк С.П. підкреслює, що залежно від сфери дії принципів у межах системи права вони поділяються на загальні, міжгалузеві, галузеві, а також на принципи підгалузеві і інститутів права. Ці принципи притаманні відповідно праву в цілому, кільком галузям права, окремим галузям, підгалузям або інститутам права. Особлива значущість певних принципів для права дає можливість виокремити також основоположні принципи права (справедливість, рівність, свобода та гуманізм), тобто ті, що лежать в його основі, утворюють його фундамент [7, с. 218].

Загальноправові принципи, що належать до права в цілому, поширюються на всі його галузі, сприяють єдності й стабільності чинної системи права. До їх числа відносяться: забезпечення верховенства права; законність; незалежність суддів і підпорядкування їх тільки закону; рівність усіх учасників процесу перед законом і судом; право на судовий захист; право на пошану честі й гідності особи, на особисту недоторканність.

Варто підкреслити, що принцип законності має бути визначений не тільки як загальність вимоги дотримання законів і заснованих на них підзаконних актів. Він повинен визначати ієрар-

хію джерел правового регулювання, окреслювати межі судового тлумачення, способи вирішення колізій, повноваження державних органів.

Принцип верховенства права базується на тому, що правозастосувач не повинен бути зв'язаний експліцитним змістом закону, ототожнювати з ним право. Цьому принципу належить розкрити ідеал, заради якого було прийнято закон, вичленувати не формальне його значення, а сутнісне, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями і визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Міжгалузеві принципи, що належать до декількох процесуальних галузей права – це гласність судового розгляду; національна мова судочинства; принцип всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи; неприпустимість зловживання процесуальними правами; забезпечення апеляційного й касаційного оскарження рішень суду, крім випадків, установлених законом; забезпечення права на захист і правову допомогу; змагальність процесу; диспозитивність. Зміст власних галузевих принципів має бути розкритий у відповідних актах галузевого законодавства [8, с. 29].

В юридичній науковій літературі існує також думка, про те що принципи процесуального права визначаються як найбільш загальні правові норми і є більш стабільними, ніж звичайні норми права. Таку точку зору відстоював Магницький В.Ю., який вважав, що «принципи процесуального права являють собою правові вимоги ... об'єктивні за змістом і суб'єктивні за формою закріплення, які впливають з природи судової влади або з форми її здійснення, виражають специфічні риси і характеризують зміст процесуального права та перспективи його розвитку» [6, с. 33].

Грошевий Ю. М. пропонує представити систему принципів в основах процесуального права у вигляді трирівневої структури, яка охоплює загальноправові, міжгалузеві й галузеві принципи [8, с. 28].

Джафарова М. В. принципами процесуального права вважає закріплені в його нормах правові погляди українського народу на завдання і мету правосуддя, організаційну його побудову і процесуальну діяльність, процесуально-правові повноваження та процесуально-правове становище учасників процесу – громадян, підприємств, установ, організацій [6, с. 33].

Лук'янова Є.Г. під принципами процесуального права розуміє теоретично обґрунтовані і законодавчо закріплені основні правові ідеї, які виражають демократичну та гуманістичну сутність юридичного процесу [6, с. 34].

До основних ознак, їм притаманним, належать: законодавче закріплення; загальнообов'язковість; владність; використання відносно тих

процесуальних правовідносин (інститутів, стадій), на які вони розраховані; гарантія подолання прогалин у праві; підстава до скасування прийнятого по справі рішення [6, с. 34].

Органи прокуратури як частина державного апарату діють на базі напрацьованих практикою та узагальнених теорією основних принципів державницької діяльності, у тому числі й управлінської. Однак процедурно-управлінська діяльність органів прокуратури базується не лише на загальних принципах управління, для неї характерні особливі так звані спеціальні принципи, оскільки метою управлінських процедур в органах прокуратури є упорядкування та приведення до єдиних стандартів подібних за змістом та формою управлінських дій в органах прокуратури, з одного боку, та створення необхідних умов для забезпечення реалізації прав, свобод та інтересів всіх учасників управлінських процедур, – з іншого [9, с. 287].

Принципи діяльності прокуратури – це закріплені в законі основні положення, у яких виражене державне призначення прокуратури, визначені повноваження, характер правових засобів і методів нагляду за виконанням законів й указується на її місце в системі публічно-правових структур держави. Принципи можуть стосуватися різних напрямків діяльності прокуратури.

Принципи організації і діяльності прокуратури, як і принципи будь-якої іншої правової системи або інституту, відображають не тільки об'єктивні, але і суб'єктивні начала. Об'єктивні – оскільки, оскільки норми, у яких вони закріплені, відображають об'єктивні закономірності суспільних відносин; суб'єктивні – оскільки згадана норма є продуктом свідомої творчості законодавця, свідомого формування такого державного акта, яким є закон [10, с. 41].

Правові приписи, що містяться у Конституції України [11], деталізувалися у Законі України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 р. [12], де принципам організації і діяльності прокуратури присвячена ст. 6. В ній сказано, що органи прокуратури України:

1) складають єдину централізовану систему, яку очолює Генеральний прокурор України, з підпорядкуванням нижчестоящих прокурорів вищестоящим;

2) здійснюють свої повноваження на основі дотримання Конституції України і чинних на території республіки законів, незалежно від яких би то не було органів державної влади, посадових осіб, а також рішень громадських об'єднань або їхніх органів;

3) захищають у межах своєї компетенції права і свободи громадян на началах їхньої рівності перед законом, незалежно від національного або соціального походження, мови, освіти, відношення

до релігії, політичних переконань, службового чи майнового становища та інших ознак;

4) застосовують заходи до ліквідації порушень закону, від кого б вони не виходили, відновленню порушених прав і притягненню у встановленому законом порядку до відповідальності осіб, які допустили ці порушення;

5) діють гласно, інформують державні органи влади, громадськість про стан законності і заходи щодо її зміцнення [10, с. 41-42].

Вітчизняна нормотворча техніка часто використовує термін «засади» або «принципи» у назвах статей, глав, розділів нормативно-правових актів. Не винятком став і новелізований Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року з наступними змінами [13, с. 238]. Варто зазначити, що у цьому Законі статтею 3 визначаються засади діяльності прокуратури. Зазначається, що діяльність прокуратури ґрунтується на засадах: 1) верховенства права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю; 2) законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності; 3) територіальності; 4) презумпції невинуватості; 5) незалежності прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо прийняття ним рішень при виконанні службових обов'язків; 6) політичної нейтральності прокуратури; 7) недопустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої і судової влади; 8) поваги до незалежності суддів, що передбачає заборону публічного висловлювання сумнівів щодо правосудності судових рішень поза межами процедури їх оскарження у порядку, передбаченому процесуальним законом; 9) прозорості діяльності прокуратури, що забезпечується відкритим і конкурсним зайняттям посади прокурора, вільним доступом до інформації довідкового характеру, наданням на запити інформації, якщо законом не встановлено обмежень щодо її надання; 10) неухильного дотримання вимог професійної етики та поведінки [14].

Мичко М.І. до спеціальних принципів організації і діяльності прокуратури відносить єдність, централізацію і незалежність, а до загальних принципів – законність і гласність. При цьому він зазначає, що при вирішенні того, які з них повинні бути включені до спеціальної норми, треба виходити з того, наскільки специфічно вони виявляють себе в діяльності прокуратури. Вищенаведені принципи у свою чергу є гарантією забезпечення реалізації законних прав особи на звернення, що в свою чергу є невід'ємним завданням на шляху становлення України як правової держави [15, с. 53].

Проте, дослідження принципів діяльності прокуратури буде не повним без урахування

принципів кримінального процесу. Так, звертаючись до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року у статті 7 знаходимо наступні засади (принципи) кримінального провадження: 1) верховенство права; 2) законність; 3) рівність перед законом і судом; 4) повага до людської гідності; 5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; 6) недоторканність житла чи іншого володіння особи; 7) таємницю спілкування; 8) невтручання у приватне життя; 9) недоторканність власності; 10) презумпцію невинуватості та забезпечення доведеності вини; 11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; 12) заборону двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; 13) забезпечення права на захист; 14) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; 15) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 16) безпосередність дослідження показань, речей і документів; 17) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; 18) публічність; 19) диспозитивність; 20) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; 21) розумність строків; 22) мову, якою здійснюється кримінальне провадження [16].

Для з'ясування особливостей принципів (засад) кримінального процесу слід звернутися до теоретичних розробок дослідників, оскільки принципи кримінального процесу є не лише певною правовою категорією, а й важливими положеннями, що регулюють всю кримінально-процесуальну діяльність. Вони є основою у побудові всього кримінального судочинства, а тому питання про систему тих положень, які слід відносити до правових принципів, що діють у сфері кримінального процесу, має особливе значення як для науки, так і для практичної діяльності правоохоронних органів [17, с. 116].

Навроцька В.В. стверджує, що принципи (засади) кримінального процесу – це безпосередньо закріплені в законі основоположні ідеї, найзагальніші положення, що відзначаються стабільністю і системністю та визначають суть, зміст та спрямованість діяльності суб'єктів процесу, спосіб і процесуальну форму їхньої діяльності, порушення яких обов'язково має тягти за собою настання відповідних юридичних наслідків [18, с. 308].

Мірієв Б. А. стосовно принципів кримінально-процесуального права зазначає, що під принципами прийнято розуміти норми загального і керівного значення, що визначають побудову всіх стадій судочинства, форм і інститутів і забезпечують виконання поставлених перед ним завдань [19, с. 7].

Кочура А.В. зазначає, що до системи принципів мають входити наступні положення: законність; доступ до правосуддя та забезпечення права на судовий захист; рівність усіх учасників процесу перед законом і судом; забезпечення прав і свобод людини; презумпція невинуватості; забезпечення всім особам, які беруть участь у справі, права на захист їхніх законних інтересів; забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, підсудному права на захист від обвинувачення; свобода від обов'язку самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом; повне, всебічне та об'єктивне встановлення обставин у справі; публічність; диспозитивність; здійснення правосуддя виключно судами; незалежність і недоторканність суддів, їх підкорення лише закону; змагальність сторін у судовому розгляді; здійснення судочинства державною мовою; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; усність процесу; об'єктивна оцінка доказів; безпосередність дослідження доказів; обов'язковість рішень суду; забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень суду; завершення провадження у кримінальній справі у розумний строк [17, с. 119].

Головін Д. В., Мазалов А. М. пропонують галузевий критерій поділу засад кримінального провадження. Саме останній дозволяє підкреслити як природу того або іншого принципу, так і визначити його спеціалізацію, а отже, й точно відповісти на питання про конкретні функції та завдання, що покладаються на відповідний принцип. За ним уся сукупність принципів кримінального процесу розподіляється на три підсистеми: 1) групу загальноправових принципів (верховенство права; повага до людської гідності; забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла чи іншого володіння особи; таємниця спілкування; невтручання в приватне життя; недоторканність права власності; доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень); 2) групу загально-процесуальних принципів (рівність перед законом і судом; змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості; безпосередність дослідження показань, речей і документів; забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; диспозитивність; гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; розумність строків; мова, якою здійснюється кримінальне провадження); 3) групу кримінально-процесуальних принципів (презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме

правопорушення; забезпечення права на захист; публічність). Важливо підкреслити, що вказані групи є лише відносно відокремленими, адже всі ці принципи існують у рамках єдиної системи засад кримінального провадження. Це має своїм наслідком те, що порушення одного принципу здатне тягнути й порушення інших принципів. Найбільш яскраво це проявляється на прикладі засади верховенства права та засади законності, які порушуються в усіх випадках недотримання будь-якого з решти принципів [20, с. 209].

Беспалько І. Л. пропонує у КПК України навести перелік принципів кримінального процесу в наступній редакції: «Принципами кримінального судочинства є: гуманізм; справедливість; охорона прав та свобод людини і громадянина; рівність усіх учасників процесу перед законом і судом; особиста недоторканність; здійснення правосуддя тільки судом; незалежність суддів і підкорення їх тільки закону; диспозитивність; національна мова судочинства; гласність; безпосередність дослідження доказів; усність; презумпція невинуватості; всебічне, повне й об'єктивне дослідження обставин справи; публічність; забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, підсудному, засудженому чи виправданому права на захист» [21, с. 44].

Розглядаючи підходи до переліку підходів розуміння сутності принципів, а також підходів до їх переліку у вітчизняній політико-правовій практиці, на нашу думку слід також звернути увагу на принципи, які притаманні діяльності прокуратури зарубіжних країн.

У пострадянському позитивному праві, безпосередньо у законах про прокуратуру визначаються принципи її діяльності. Беручи до уваги Закон «Про прокуратуру» Латвійської Республіки, можна відзначити наступне:

«Стаття 4. Організаційні принципи прокуратури

(1) Прокуратура є єдиною, централізованою триступеневою системою установ, очолюваною Генеральним прокурором.

(2) Прокурори, що займають однакові посади, є взаємозамінними. Генерального прокурора в період його тимчасової відсутності за його вказівкою заміщає один з старших прокурорів департаментів. Старшого прокурора в період його тимчасової відсутності Генеральний прокурор може доручити заміщати одному з прокурорів відповідної установи прокуратури.

(3) Під наглядом прокуратури відповідно до спеціальних законів можуть перебувати державні установи, які не виконують функції прокуратури, але в межах своєї компетенції з використанням встановлених законом повноважень сприяють здійсненню завдань кримінального процесу. Порядок нагляду за даними державними установами визначається цим Законом та спеціальними законами.

Стаття 5. Основні принципи діяльності прокурора

Кожен прокурор при розгляді конкретних справ приймає свої рішення самостійно і одноосібно, на підставі своєї переконаності і законів, з дотриманням рівності осіб перед законом і судом, презумпції невинності, справедливості і законності» [22].

В законодавстві інших країн пострадянського простору принципи діяльності прокуратури сформульовані майже однаково, що засвідчують положення ст. 4 Закону «Про прокуратуру Киргизької Республіки» [23], ст. 5 Закону Азербайджанської Республіки «Про прокуратуру» [24], ст. 2 Закону Литовської Республіки «Про прокуратуру» [25], ст. 5 Закону Республіки Білорусь «Про прокуратуру Республіки Білорусь» [26], п. 2 ст. 2 Закону Республіки Казахстан «Про прокуратуру» [27], ст. 5 Закону Республіки Узбекистан «Про прокуратуру» [28], ст. 6 Закону Республіки Таджикистан «Про прокуратуру» [29], ст. 5 Закону Республіки Вірменія «Про прокуратуру» [30], ст. 2 Закону «Про прокуратуру» Республіки Молдова [31].

Кравчук В., провівши дослідження діяльності прокуратури відповідно до польського законодавства про прокуратуру за реформою 2016 року, узагальнив принципи організації та діяльності прокуратури.

Так, засадами організації прокуратури є: 1) принцип цілісності-неподільності (організаційна цілісність, а дії вважаються вчиненими від імені всієї прокуратури); 2) принцип централізму (підпорядкування всіх одиниць єдиному в державі одноособовому центральному органу – Генеральному прокурору, яким на даний момент є Міністр юстиції); 3) принцип одноособового керівництва (в цілому прокуратурою, як і окремим підрозділом, керує одноособовий орган); 4) принцип ієрархічної підпорядкованості (підпорядкування органів прокуратури нижчого рівня органам прокуратури вищого рівня та підпорядкування прокурорів своїм керівникам); 5) принцип позапартійності; 6) принцип чотирирівневої організаційної структури; 7) принцип територіальності.

Відповідно, засадами діяльності прокуратури є: 1) принцип законності (обов'язок здійснювати діяльність за допомогою всіх доступних законних засобів у разі порушення норм права); 2) принцип неупередженості (збереження об'єктивізму в рамках вчинюваних дій, також рівне ставлення до всіх громадян, діяльність виключно на підставі права та із застосуванням передбачених законом засобів); 3) принцип співпраці з іншими державними органами; 4) принцип субституції (можливість доручення вищестоящим прокурором підлеглим прокурорам вчинення дій, які належать до повноважень вищестоящего прокурора); 5) принцип деволуції (можливість вищестоящего прокурора прийняти та провадити будь-яку діяль-

ність, яка відповідно до закону належить до компетенції нижчестоящего прокурора); 6) принцип одноособового вчинення дій (вчинення різних дій прокурором одноособово) [32, с. 238].

Скотинюк Я., розглядаючи принципи кримінального процесу Англії, встановила, що в цій країні немає писаного кримінального та кримінально-процесуального кодексів. Отже, принципи кримінального процесу містяться у нормативних актах Парламенту та його підрозділів, зокрема в актах Спеціального комітету внутрішніх справ (Select Committee of Home Affairs). Але у згаданих нормативних актах не має поняття «принцип» взагалі і «принцип кримінального процесу». Англійські науковці стверджують про те, що принципи кримінального процесу зрозумілі з огляду на міжнародні принципи. І тому давати якимось певне визначення їм немає потреби. У актах Спеціального комітету внутрішніх справ та інших законах міститься опис того чи іншого принципу без його конкретної дефініції. Англійці стверджують, що основним принципом є змагальність, а усі інші принципи сформовані з метою її забезпечення. Тому система принципів англійцями виділяється умовно. Її елементами є основний принцип – змагальність та другорядні [33, с. 106]. До другорядних ми можемо віднести: верховенство права; усність; гласність судового процесу; незалежність суддів; право мати захисника; принцип публічності [33, с. 106-111].

Висновки:

Принципи діяльності прокуратури – це важлива науково-методологічна основа пізнання діяльності прокуратури як правоохоронного органу, а також органу, який у відповідності до Конституції віднесений до розділу правосуддя. Саме тому принципи діяльності прокуратури мають особливо важливе значення, оскільки важливо не лише з'ясувати особливості сучасного розуміння, а й звернути увагу на те, що полягає у основі її діяльності, спираючись на історико-правовий аналіз.

Подальший історико-правовий аналіз діяльності прокуратури має проходити через інтерпретацію сучасних принципів розуміння прокуратури.

Принципи діяльності прокуратури і принципи кримінального процесу збігаються, оскільки виконується єдина мета – здійснення правосуддя.

В Україні, як і у ряді інших країн, на законодавчому рівні зафіксовано принципи діяльності прокуратури, які відповідають загальносвітовим стандартам правоохоронної діяльності. Зокрема, до них можна віднести те, що прокуратура здійснює свої повноваження на принципах законності і незалежності.

Найважливішим принципом діяльності прокуратури на стадії досудового слідства в екстраполяції організації управління усієї системи

прокуратури і діяльності як суб'єкта учасника кримінально-процесуальних правовідносин – це принцип змагальності, процесуальної рівності. Це базовий принцип, який змінив світогляд кримінального процесуального права, оскільки рівність зазначає, що сторони мають однакові процесуальні можливості. Це базова ідея для сучасного кримінального процесу, оскільки у кримінально-процесуальному кодексі 1960 року і до проголошення незалежності України процесуальної рівності між прокурором і стороною захисту не існувало. Прокурор мав пріоритет. З цієї точки зору саме принципи діяльності прокуратури визначають регрес / прогрес правового розвитку у галузі кримінально-процесуальних відносин і ступінь захисту і гарантії прав людини, яка потрапила у орбіту кримінально-процесуальних відносин.

Література

1. Варич О. Г. Форми та принципи реалізацій функцій держави: концептуально-аналітичний підхід. *Правова держава*. 2008. Вип. 19. С. 107–114.
2. Балаклицький І. І. Загальні принципи права як сутнісні його характеристики. *Держава і права*. Вип. 45 С. 71–76.
3. Бахновська І. П. Співвідношення принципів права з правовими нормами. *Проблеми законності : респ. міжвідом.наук. зб.* 2007. Вип. 89. 210 с.
4. Береза Н. В. Принципи права: їх роль і проблема реалізації в сучасній Україні. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 4 С. 71–80.
5. Грохольський В. Л. Загальні визначення принципів права. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2002. Вип. 19. С. 120–124.
6. Джафарова М. В. Принципи процесуального права: поняття, особливості. *Наше право*. 2011. № 2. Ч. 2. С. 31–34.
7. Погребняк С. Принципи права: доктринальні питання. *Право України*. 2013. № 9. С. 217–226.
8. Грошевий Ю. М. Проблеми спеціалізації процесуальних процедур. *Актуальні проблеми застосування цивільного процесуального кодексу та кодексу адміністративного судочинства України* : тези доп. та наук. повід. міжнар. наук.-практ. конференції (м. Харків, 25-26 січня 2007 р.). Харків, 2007. С. 26–30.
9. Кулинич С. А. Принципи, стадії та правове регулювання управлінських процедур в органах прокуратури. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2006. Вип. 33. С. 287–295.
10. Константінов К. В. Принципи координаційної діяльності прокуратури. *Наше право*. 2009. № 2. С. 41–44.
11. Конституція України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 11.10.2017)
12. Про прокуратуру : Закон України від 05.11.1991 р. № 1789-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1789-12/ed20110115> (дата звернення 11.10.2017)
13. Кравчук В. Засади (принципи) організації та діяльності прокуратури Польщі за реформою 2016 року: досвід для України. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 1. С. 235–239.

14. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення 07.10.2017)

15. Безкровний Є. Принципи розгляду і вирішення звернень органами прокуратури України. *Вісник прокуратури*. 2014. № 2 (152) С. 51–58.

16. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 03.10.2017)

17. Кочура А. В. Система принципів кримінального процесу України. *Наше право*. 2010. № 4. ч. 2. С. 116–119.

18. Навроцька В. Поняття принципу (засади) кримінального процесу. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2009. Вип. 48. С. 304–311.

19. Мириев Б. А. О конкуренции принципов уголовного процесса. *Российский следователь*. 2009. № 5. С. 7–9.

20. Головін Д. В., Мазалов А. М. Система принципів кримінального провадження. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 1. С. 206–210.

21. Беспалько І. Л. Система принципів кримінального процесу та проблема їх класифікації : монографія. Х. : Вид-во «ФІНН», 2011. 216 с.

22. О прокуратуре : Закон Латвийской Республики URL : http://www.pravo.lv/likumi/56_zopr.html (дата звернення 30.09.2017)

23. О прокуратуре Кыргызской Республики : Закон Кыргызской Республики от 17 июля 2009 года № 224. URL : <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202597> (дата звернення 02.10.2017)

24. О прокуратуре : Закон Азербайджанской Республики от 7 декабря 1999 года № 767-IQ. URL : http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=2800 (дата звернення 17.11.2017)

25. О прокуратуре : Закон Литовской Республики от 13 октября 1994 г. № I-599. URL : <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.63492?jfwid=96t6tdoqm> (дата звернення 05.10.2017)

26. О прокуратуре Республики Беларусь : Закон Республики Беларусь от 8 мая 2007 г. № 220-З. URL : <http://pravo.by/document/?guid=3871&rp=N10700220> (дата звернення 30.09.2017)

27. О прокуратуре : Закон Республики Казахстан от 21.01.19 г. № 217-VI. URL : https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31690116 (дата звернення 02.10.2017)

28. О прокуратуре : Закон Республики Узбекистан от 29 августа 2001 года № 257-II. URL : <http://lex.uz/acts/33203> (дата звернення 07.10.2017)

29. Об органах прокуратуры Республики Таджикистан : Конституционный закон Республики Таджикистан. URL : <http://www.prokuratura.tj/legislation-rus/49-the-constitutional-law-of-the-republic-of-tajikistan.html> (дата звернення 09.10.2017)

30. О прокуратуре : Закон Республики Армения от 03 августа 1998 г. № ЗР-245. URL : <http://parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1453&lang=rus> (дата звернення 04.10.2017)

31. О прокуратуре : Закон Республики Молдова от 25 февраля 2016 г. № 3. URL : http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=84224 (дата звернення 17.10.2017)

32. Кравчук В. Засади (принципи) організації та діяльності прокуратури Польщі за реформою 2016 року: досвід для України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 235–239.

33. Скотинюк Я. Принципи кримінального процесу Англії. *Юридична Україна*. 2010. № 9. С. 106–111.

Анотація

Мичка В. І. Сучасні принципи діяльності прокуратури як важлива передумова історико-правового аналізу її функціональної складової. – Стаття.

Проведено аналіз наукових публікацій, присвячених питанням принципів права, принципам процесуальної діяльності, принципам діяльності прокуратури, принципам кримінального процесу. Охарактеризовано закони про прокуратуру пострадянських та деяких інших країн, приділено увагу принципам діяльності прокуратури.

Наведено наукові інтерпретації вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо розуміння принципів права, визначається їх призначення. Визначено місце принципів у системі процесуального права, надано тлумачення принципам процесуального права. Надається визначення принципам діяльності прокуратури. Звернуто увагу на принципи діяльності прокуратури, які передбачалися у Законі України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 р., а також передбачені Законом України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р.

З метою дослідження принципів кримінального процесу звертається увага до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року, де у статті 7 закріплено засади (принципи) кримінального провадження. Крім того, звернуто увагу на теоретичні розробки ряду дослідників з означеного питання.

Характеризуючи принципи діяльності прокуратури закордонних країн, автором розглянуто ряд нормативно-правових актів: Закон «Про прокуратуру» Латвійської Республіки, Закон «Про прокуратуру Киргизької Республіки», Закон Азербайджанської Республіки «Про прокуратуру», Закон Литовської Республіки «Про прокуратуру», Закон Республіки Білорусь «Про прокуратуру Республіки Білорусь», Закон Республіки Казахстан «Про прокуратуру», Закон «Про прокуратуру» Республіки Узбекистан, Конституційний Закон Республіки Таджикистан «Про органи прокуратури Республіки Таджикистан», Закон Республіки Вірменія «Про прокуратуру», Закон «Про прокуратуру» Республіки Молдова, польське законодавство про прокуратуру. Наведено принципи кримінального процесу Англії.

Надано авторське визначення принципів діяльності прокуратури. Зазначається, що найважливішим принципом діяльності прокуратури на стадії досудового слідства в екстраполяції організації управління усієї системи прокуратури і діяльності як суб'єкта учасника кримінально-процесуальних правовідносин – це принцип змагальності, процесуальної рівності.

Ключові слова: правові принципи, принцип діяльності прокуратури, принципи процесуального права, кримінальний процес, засади кримінального провадження.

Аннотация

Мичка В. И. Современные принципы деятельности прокуратуры как важная предпосылка историко-правового анализа ее функциональной составляющей. – Статья.

Проведен анализ научных публикаций, которые посвящены рассмотрению принципов права, принципов процессуальной деятельности, принципов деятельности прокуратуры, принципов уголовного процесса. Проведена характеристика законов о прокуратуре постсоветских и некоторых других стран, уделяется внимание принципам деятельности прокуратуры.

Приведены точки зрения отечественных и зарубежных исследователей к пониманию принципов права, определяется их сущность. Определено место принципов в системе процессуального права, дается

толкование принципам процессуального права. Предоставляется определение принципов деятельности прокуратуры. Обращается внимание на принципы деятельности прокуратуры, которые предусматривались в Законе Украины «О прокуратуре» от 5 ноября 1991 г., а также предусмотрены Законом Украины «О прокуратуре» от 14 октября 2014 г.

С целью исследования принципов уголовного процесса, обращается внимание к Уголовному процессуальному кодексу Украины от 13 апреля 2012 года, где в статье 7 закреплены основы (принципы) уголовного производства. Кроме того, обращается внимание на теоретические разработки ряда исследователей по указанному вопросу.

Характеризуя принципы деятельности прокуратуры зарубежных стран, автором рассмотрен ряд нормативно-правовых актов: Закон «О прокуратуре» Латвийской Республики, Закон «О прокуратуре Кыргызской Республики», Закон Азербайджанской Республики «О прокуратуре», Закон Литовской Республики «О прокуратуре», Закон Республики Беларусь «О прокуратуре Республики Беларусь», Закон Республики Казахстан «О прокуратуре», Закон «О прокуратуре» Республики Узбекистан, Конституционный Закон Республики Таджикистан «Об органах прокуратуры Республики Таджикистан», Закон Республики Армения «О прокуратуре», Закон «О прокуратуре» Республики Молдова, польское законодательство о прокуратуре. Приведены принципы уголовного процесса Англии.

Предоставлено авторское определение принципов деятельности прокуратуры. Отмечается, что важнейший принцип деятельности прокуратуры на стадии досудебного следствия в экстраполяции организации управления всей системы прокуратуры и деятельности как субъекта участника уголовно-процессуальных правоотношений – это принцип состязательности, процессуального равенства.

Ключевые слова: правовые принципы, принцип деятельности прокуратуры, принципы процессуального права, уголовный процесс, основы уголовного производства.

Summary

Mychka V. I. Modern principles of prosecutor's office activity as an important prerequisite for historical and legal analysis of its functional component. – Article.

The analysis of scientific publications devoted to the issues of the principles of law, the principles of procedur-

al activity, the principles of the prosecutor's office, the principles of criminal proceedings. The laws on the prosecutor's office of the post-Soviet and some other countries are characterized, and the principles of the prosecutor's office are given attention.

The scientific interpretations of domestic and foreign researchers regarding the understanding of the principles of law are given, their purpose is determined. The place of principles in the system of procedural law is determined, the principles of procedural law are explained. The principles of the prosecutor's office are defined. Attention was drawn to the principles of the prosecutor's office, which were envisaged in the Law of Ukraine "On the Prosecutor's Office" of November 5, 1991, as well as provided for by the Law of Ukraine "On the Prosecutor's Office" of 14 October 2014.

With a view to investigating the principles of criminal proceedings, we draw attention to the Criminal Procedure Code of Ukraine of 13 April 2012, where Article 7 sets out the principles (principles) of criminal proceedings. In addition, attention is drawn to the theoretical development of a number of researchers on this issue.

Describing the principles of the activity of the prosecutor's office of foreign countries, the author considered a number of legal acts: the Law "On the Prosecutor's Office" of the Republic of Latvia, the Law "On the Prosecutor's Office of the Kyrgyz Republic", the Law of the Republic of Azerbaijan "On the Prosecutor's Office" "On the Prosecutor's Office of the Republic of Belarus", Law of the Republic of Kazakhstan "On the Prosecutor's Office", Law "On the Prosecutor's Office" of the Republic of Uzbekistan, Constitutional Law of the Republic of Tajikistan "On the Prosecutor's Bodies tours of the Republic of Tajikistan", the Law of the Republic of Armenia "On the Prosecutor's Office", the Law "On the Prosecutor's Office" of the Republic of Moldova, Polish legislation on the Prosecutor's Office. The principles of England's criminal trial are outlined.

The author defines the principles of the prosecutor's office activity. It is noted that the most important principle of the prosecutor's office activity at the stage of pre-trial investigation in extrapolation of the organization of management of the whole system of prosecutor's office and activity as a subject of the participant of criminal procedural legal relations is the principle of competitiveness, procedural equality.

Key words: legal principles, principle of activity of prosecutor's office, principles of procedural law, criminal procedure, principles of criminal proceedings.